

—Tu volries al nostre Capità per marit?— E la Princesa tornà *roja* e vergonyosa, e no pogué res dir, e après un poc spay --- dix: —Senyor, après que l vostre Capità haurà complida la conquesta dels moros --- yo faré tot lo que la M V me manarà» (Ag III, 59 16, 20, 71 1), «tornà *roja* rubore profusa est», «*roig* rubicundus», JnEsteve: o sigui del color de la *rubicunda Ceres* (Virgili), o d'aquella *rubicunda matrona* d'Ovidi, que s'emmorenà a còpia de pendre el sol; també OPou, avalencianat i els seus censors valencianíssims distingien correctament la para-sinonímia amb *vermell*: «lo color *roig* que s fa en la cara après de haver menjat y begut burrhús» (*TbPu*, 318), «ros: flavus; *roig*: rubidus, rufus; *vermell*. rubeus, rufer» (*TbPu*, 319).

«--- Que --- la Fònt Ròja d'Alcòy naix en lo barranc del Molinar, a uns tres quarts d'eixa ciutat, propet de la preciosa ermita --- allí van a fer romeries, paelles --- y la copla consabuda: La Fònt Ròja d'Alcòy / és punt molt visitat / ---», MGadea (*T del Xè* I, 283) Que avui hi ha valencians que renuncien a *vermell*, i gasten un poc massa de *roig*, em guardaré de negar-ho (segons CROS, 1764, diuen *pebre roig*, el que més al Nord se'n diu *pebre vermell*, p. 179) encara que Escrig defineixi (aproximadament) *roig* com «lo mismo que *rubio*», «*ròig* clar y *ròja* clara: rosillo o rubio, -lla», i això que Escrig com a home de Lliria tenia matisos sovint un poc xurros I el que a mi em consta és que el sentit que pertanyé al valencià de sempre continua essent usual, igual arran de la Capital que més cap a Penyalgosa: al Palmar anomenen *áyya ròja* l'aigua fangosa de l'Albufera (cf. el que dic sobre *amollonar* a MOLLÓ), quan distingeixen del fang *lirli* el que anomenen *fán ròje* no és pas perquè sigui «*rouge*» o «*rojo*» (1962); damunt de Xodos hi ha una rocassa que s'anomena *la ròja ròja* i altres us conten la història que és la *Roca del Roig*, «perquè hi havia un óme *ròje* que ---». I així mateix encara en els millors escr. valencians: «Lo Sol ix de son llit / cantant festes i gojos, / encara amb los ulls *rojos* / de tant d'haver dormit», Bernat Artola (*Taula de Lletres Val.* 1930; *L'Espill* 1985, 154)

A propòsit d'aquelles històries, diríem «eritro-fòbiques», serà oportú de consignar un document que les data del S X: el Comte de Ribagorça practicant una mica allò de «si vols mal a un gos, digues que és rabiós» explicava així l'any 964 una expoliació, motivada o no que fos. «facio tibi carta de ipso alode Ramione traditore, quia Judas qui Dominum tradidit rupham colorem abuit, quia sic voluit me Ramius tradere ---» (Serrano y Sanz, *Not y Docs Hí Rbag*, 353).

Segons *AlcM* l'ús de *roig* amb el sentit normal català és cosa peculiar del bal i el cat. or, mentre que *roig* significa 'vermell' en els altres tres dominis dialectals, o sigui no sols el val sinó el ross i el cat. occidental. Això últim crec que es pot desmentir rodonament; almenys jo no en tinc cap notícia, i ningú no posarà en dubte que he tingut més tracte que ells amb gent d'aquest territori (com sempre es refien mas-

sa d'algun mestre de Lleida o algun canonge de Tortosa), sigui en la forma *ròje* pròpia del Sud o en la fonètica *ròji* pròpia de la meitat Nord d'aquest domini. Heus aquí tots els testimonis semàntics que tinc de Cardós i Vall Ferrera: «l'arguila és una *térra ròja* que ---» Farrera; «les fagines martes tenen lo pit *ròji*», «l'astoret é *ròji*, l'asparver é negre», «un arbre que té 'l cor de color *ròji*» Estaon; «rubaritzat? --- *ròji*, *ròja*», «*ròji*, blanc, mureno, blau ---» Areu, «una pardiú *ròja*» Tor (1932-34).

Igual ho trobarem si anem seguint més a l'Oest, més a l'Est i més al Sud: «la curnera é *ròjza*», «passareu per unes llaus *ròjes*», fins al «Planell *ròji*» a Castellàs que ja és de l'Urgellet (1957). «Per anar a Sas .?»

Ha de travessar unes *reláskes ròjes* que ---» a la Conca de Tremp (Massvert, 1957) Fins al capdamunt de Ribagorça per les jaces i pletius de les Maleides i les muralles del Turbó: «La Raspa *ròja* .. —?» són aquelles terres *ròjes* al mig d'aquella pala» Fontjanina (1959); «quan sall boiras *ròjas* no se'n fie, recorde-se del dicho: alba *ròja* pel maitno çira aigua ta 'l molino» Cercuran 1965; «la muixera é un arbre que fa un frutet *ròji*», «vos calrà baixar per una tartera *ròja*» Borén, «lo fené *ròji*» Isavarre, «les ribes *ròjes*» Llessui (1964).
En el domini ross. hi ha hagut en aquest sentit (com en tots) bastant de penetració francesa: un entès m'explica que la carcaneta té l'arrel *rúže* i en fan carmf per a les dones, però això m'ho deien al Barcarès, que ja és a la frontera lingüística, vora l'Estany de Salses (1960) Després veurem un cas en què Saisset ho aplica a uns llamps (que sense ser de color de sang o carmesí s'hi acosten) i en tot cas ell mateix, ens costa que «portavi als dits un parapluja / --- / la corbata era blava i *ròja* / i lo barret de castor gris; / tothom, en me vegent aixís / se deia. —Aquest vén de París!» (*Catal d R*, 137), però tant si aqueixa corbata l'havia comprada al boulevard del Faubourg Montmartre, com al carrer de la Fusteria, és clar que el saltataulells la hi anomenà «*rouge*» i el benhumorat realista no ho podia dir d'altra manera

Però quan l'humorista perpinyanenc s'esplaià entre la padrina, la Paula, i els convidats, torna a sortir la ben raçada expressió, encara que ho deixem en la seva bàrbara grafia del temps de Mr. Brousse: «Tout vis-avis de jou, tenii un mainatge / --- / --- era pas de la mena / qu'en fan lous llepa-fins; ell menjava de tout / --- / ferm sus de la seua cadira / coum si hi 'gués estat agafat ambe vesc, / *rouitch*, ambe galtes de pa fresc / moustous finse a las aourellas / ---» (*Las Nougas*, en l'opuscle *Passa-Tems*, Perp., s. d [1891], p 3 = *Catal d. R*, 113 2f.). I d'això sí que en tinc notícies a tot el domini ross: «sé pas si farà bon temps, avui el sol ha sallit tot *rúč*.. » a Corsaví, mirant de treure'm del cap que marxés cap a Tretzevents o la Pica (1934), «hi ha terra *ròje*» La Menera; la Palanca *roja*, St. Ll de Cerdans, a «la Costa *roja*» Rigardà; «una aiga *ròja*» Llo, «mengeu pas d'aquell bolet *ròje*, que és posó ['metzinós']», «uns atres en diuen *cama-ròja*» Er; i em parlaren de cert «camp *roig*» a St. Joan la Cella, a Rigardà, a Llo, a Vedrinyans i a Queixans